

บทบาทของชาวจีนทางด้านเศรษฐกิจไทย จากสมัยอยุธยาจนถึงสมัยรัชกาลที่ 5

วรางคณา นิพัทธ์สุขกิจ¹

บทคัดย่อ

บทความเรื่องบทบาทของชาวจีนทางด้านเศรษฐกิจ จากสมัยอยุธยาถึงสมัยรัชกาลที่ 5 ต้องการศึกษาภูมิหลังบทบาทของชาวจีนในด้านเศรษฐกิจตั้งแต่สมัยอยุธยามาจนถึงสมัยรัชกาลที่ 5 เพื่อให้เห็นความสืบเนื่องและพัฒนาการ โดยมองผ่านระบบมูลนาย-ไพร่ ซึ่งเป็นระบบที่ควบคุมการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมของอาณาจักร ในช่วงเวลาสมัยอยุธยาจนกระทั่งยุติลงในสมัยรัชกาลที่ 5 ผลการศึกษาพบว่าเมื่อแบ่งบทบาททางเศรษฐกิจของชาวจีนออกเป็น 3 ช่วง คือช่วงแรกในสมัยอยุธยาจะเห็นบทบาทของชาวจีนที่อาศัยระบบมูลนาย-ไพร่แอบแฝงทำกิจกรรมทางเศรษฐกิจและเห็นความเติบโตของบรรดาชาวจีนที่อาศัยการสนับสนุนจากมูลนาย ซึ่งจะเห็นได้อย่างชัดเจนในช่วงที่ 2 คือสมัยธนบุรี เมื่อผู้มีเชื้อสายจีนคนหนึ่งคือสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี ทรงสามารถใช้ความเติบโตทางเศรษฐกิจได้ไต่เต้าขึ้นมาเป็นเจ้าเมืองตากและสามารถปราบดาภิเษกขึ้นเป็นกษัตริย์ได้สำเร็จ ชาวจีนในสมัยธนบุรีจึงมีบทบาททางการเมืองและเศรษฐกิจสูงตามไปด้วย ส่วนในช่วงที่ 3 คือจากสมัยรัตนโกสินทร์จนถึงสมัยรัชกาลที่ 5 จะเห็นการปรับตัวของชาวจีนที่มีบทบาททางเศรษฐกิจเพื่อให้ทันต่อการเปลี่ยนไปของระบบเศรษฐกิจของประเทศ

คำสำคัญ: บทบาทของชาวจีน ด้านเศรษฐกิจ สมัยอยุธยา สมัยธนบุรี สมัยรัตนโกสินทร์ ระบบมูลนาย-ไพร่

¹ รองศาสตราจารย์ประจำภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร อีเมล: karakaew@gmail.com

Role of the Chinese in the Thai Economy from the Ayutthaya period to the Reign of King Rama V

Warangkana Nibhatsukit²

Abstract

This article studies the role of the Chinese in Thai economy from the Ayutthaya period to the reign of King Rama V in order to observe the continuity and development of their role. It looks through the Munnai-Prai system that controlled the politics, economy, and society of the kingdom from the beginning until the termination. The study by clear showed that the economic role of the Chinese in Siam could be divided into three phases. The first phase during the Ayutthaya period showed the role of the Chinese who secretly ran economic activities under the Munnai-Prai system and a growth in Chinese what relied on the support from Munnai or their masters. The second phase, during the Thonburi period saw a Chinese become king. This was King Taksin who used his economic prosperity to income the governor of Muang Tak, and this man crowned himself as the king of Thonburi. Therefor, the Chinese during the Thonburi period had grate influence in politics and economic development. During the 3rd phase, from the Rattanakosin period to the reign of King Rama V, the Chinese played an important role in economies to accommodate the economic changes of the country.

Keywords: The role of Chinese, Economics, Ayutthaya period, Thonburi period, Rattanakosin period, Munnai-Prai system

² Assoc. Prof. at Department of History, Faculty of Arts, Silpakorn University e-mail: karakaew@gmail.com

บทนำ

ประเทศไทยมีประชากรชาวไทยเชื้อสายจีนอยู่เป็นจำนวนมาก ชาวจีนเข้ามาตั้งรกรากถิ่นฐานในดินแดนที่เป็นประเทศไทยในปัจจุบันมาตั้งแต่ก่อนการสถาปนากรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี และชาวจีนมีส่วนสำคัญในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจและสังคมของไทยมาตั้งแต่โบราณ ไม่ว่าจะเป็นในด้านการติดต่อค้าขาย เกษตรกรรม เทคโนโลยีการหล่อโลหะ รวมไปถึงอุตสาหกรรมหลายประเภทที่เกิดการพัฒนาขึ้นมาได้เนื่องจากชาวจีนเป็นผู้ดำเนินการ

จากการติดต่อค้าขายระหว่างชาวสยามกับชาวจีนมาตั้งแต่โบราณ การเข้ามาตั้งรกรากของชาวจีนในสยามรุ่นแล้วรุ่นเล่า รวมถึงการมีสัมพันธ์อันดีระหว่างกัน ทำให้สยามให้สิทธิพิเศษทางการค้าแก่ชาวจีนมาอย่างยาวนาน และอาจกล่าวได้ว่ามากกว่าชาวต่างประเทศชาติอื่น ๆ บทบาทและความสำคัญของชาวจีนในด้านเศรษฐกิจสังคมที่มีมากมาตั้งแต่สมัยจารีตไม่ได้ลดน้อยลงไปเลยในปัจจุบัน ชาวไทยเชื้อสายจีนยังคงกุมอำนาจทางเศรษฐกิจของประเทศไทย ดังจะเห็นได้จากตระกูลสำคัญที่ขับเคลื่อนเศรษฐกิจของประเทศในทุกวันนี้ การทำความเข้าใจสิ่งที่เกิดขึ้นในปัจจุบันว่าเป็นผลมาจากการกระทำของคนรุ่นก่อน ๆ จากในอดีต จะช่วยให้เกิดความเข้าใจและวางเป้าหมายการดำเนินไปสู่หนทางในอนาคตได้อย่างถูกต้อง

บทความนี้จึงมีวัตถุประสงค์ต้องการศึกษาภูมิหลังบทบาทของชาวจีนในด้านเศรษฐกิจที่มีมาตั้งแต่สมัยอยุธยาจนกระทั่งถึงสมัยรัชกาลที่ 5 เพื่อให้เห็นความสัมพันธ์และ พัฒนาการ ซึ่งจะช่วยให้สามารถพิจารณาได้ถึงความสัมพันธ์อันใกล้ชิดที่เกิดขึ้นจากอดีต และเห็นความสัมพันธ์ของบทบาทด้านเศรษฐกิจสังคมของชาวจีนในที่อพยพเข้ามาในสมัยอยุธยา ธนบุรี และรัตนโกสินทร์ โดยมองผ่านระบบมูลนาย-ไพร่ ซึ่งเป็นระบบที่ควบคุมการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมของอาณาจักรและคลี่คลาย จนกระทั่งเสื่อมลงไป ในสมัยรัตนโกสินทร์ การศึกษานี้จะทำให้เห็นบทบาทของชาวจีนที่อยู่ในระบบมูลนาย-ไพร่มาตั้งแต่แรก และอาศัยระบบดังกล่าวในการเติบโตและพัฒนาขึ้นจนกลายเป็น “ชนชั้นกลาง” ในสังคมของไทยในปัจจุบัน

การอพยพของชาวจีนสู่สยาม

ชาวจีนรู้จักดินแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มาตั้งแต่สมัยโบราณ พบหลักฐานที่กล่าวถึงการใช้เส้นทางสายไหมของจีนในสมัยราชวงศ์ฮั่น (ปี 206 ก่อนคริสตกาล - ค.ศ. 220) เพื่อเดินทางไปยังอินเดียและเปอร์เซีย ซึ่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้อยู่ในเส้นทางผ่านนี้ ต่อมาเมื่อจีนเกิดความแตกแยกออกเป็นสามก๊ก แคว้นวุ (WU) ที่อยู่ทางใต้สุดของจีน ถูกตัดขาดจากเส้นทางการค้าทางบกจึงได้อาศัยเส้นทางทะเลในการออกค้าขายติดต่อกับโลกภายนอก และเดินเรือมายังอาณาจักรฟูนันในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ในราวคริสต์ศตวรรษที่ 3 ดังปรากฏในเอกสารจีนว่าฟูนันเป็นอาณาจักรที่ร่ำรวยและอุดมสมบูรณ์ มีคนต่างชาติมาอาศัย เช่น พราหมณ์จากอินเดีย เอเชียกลาง และจีน อีกทั้งยังเป็นอาณาจักรที่ส่งทูตไปจีนด้วย (Nibhatsukit, 2014) หลังจากนั้น จีนก็คือตลาดค้าที่สำคัญแห่งหนึ่งของดินแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

หลักฐานแสดงให้เห็นว่าชาวจีนอพยพเข้ามาอยู่ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มากขึ้นตั้งแต่ก่อนการสถาปนากรุงศรีอยุธยา ซึ่งตรงกับที่ Skinner (1984 : 1) ศึกษาเอาไว้ และปรากฏว่าก่อนหน้านี้แล้วที่พ่อค้าจากเมืองแถบอ่าวไทยเมืองหนึ่ง คือเมืองเจนลีพู่ ได้เดินทางติดต่อกับจีน ตรงกับสมัยราชวงศ์ซ่ง พ่อค้านำผลผลิตพื้นเมือง เช่น ช้าง งาช้าง นอแรด และผ้าพื้นเมืองไปถวายฮ่องเต้จีน (Wolters, 1960 : 1, 3, 5) และหลังจากนั้นจึงได้มีการเข้ามาตั้งถิ่นฐานของชาวจีนก่อให้เกิดการถ่ายทอดวิทยาการความรู้ในด้านต่าง ๆ เมื่อรวมกับความรู้เดิมที่มีมาแล้ว จึงเกิดเป็นความรู้เพื่อสร้างสิ่งก่อสร้างและประติมากรรมขนาดใหญ่ขึ้นได้ในดินแดนแถบนี้ เชื่อกันว่าเทคนิคการหล่อโลหะเป็นประติมากรรมและการสร้างสถาปัตยกรรมขนาดใหญ่ที่ต้องใช้ความรู้ด้านเทคนิคขั้นสูงน่าจะได้รับถ่ายทอดความรู้มาจากชาวจีน ดังตัวอย่างเช่น เศียรพระพุทธรูปหล่อด้วยโลหะขนาดใหญ่ที่วัดธรรมิกราช และพระพุทธรูปขนาดใหญ่ที่วัดพนัญเชิง

สาเหตุการอพยพมายังกรุงศรีอยุธยาและดินแดนอื่น ๆ นอกประเทศจีนนั้น ส่วนใหญ่เกิดจากความไม่สงบภายในจีน ความอดอยาก การติดต่อค้าขาย และความสามารถในการเดินเรือทะเลของชาวจีนเอง ชาวจีนที่อพยพมานี้ส่วนใหญ่มาจากเมืองท่าสำคัญในมณฑลกว่างตุง ฮกเกี้ยน และเมืองเจิ้นเจียงในปัจจุบัน การพลัดเปลี่ยนราชวงศ์ของจีนก็เป็นอีกสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ชาวจีนอพยพออกจากประเทศ เมื่อเข้ามาตั้งรกรากถิ่นฐานอาศัยอยู่ในกรุงศรีอยุธยา บางส่วนก็อาศัยระบบมูลนาย-ไพร่ของอยุธยาจนมีบทบาทในด้านการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมของกรุงศรีอยุธยาไปด้วย

บทบาททางด้านเศรษฐกิจของชาวจีนในสมัยอยุธยา

กรุงศรีอยุธยาเป็นเมืองที่อยู่ระหว่างสองน่านน้ำคือทะเลจีนใต้กับมหาสมุทรอินเดีย มีฐานะเป็นทั้งเมืองหลวงและเมืองท่า ที่ได้อาศัยชาวจีนประกอบกิจกรรมทางการค้าให้แก่เมืองแห่งนี้ เห็นได้จากข้อมูลทางประวัติศาสตร์ที่กล่าวถึงการมีอยู่ของชาวจีนตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนต้น ดังที่ปรากฏว่าในกรุงเจดีย์วัดราชบูรณะพบอิทธิพลของศิลปะจีน มีการเขียนภาพเทพเจ้าที่สวมชุดแม่ทัพจีน ซึ่งคงจะสัมพันธ์กับการเข้ามาของชาวจีนของนายพลเจิ้งเหอ ตรงกับสมัยราชวงศ์หมิง และสันนิษฐานว่าช่างเขียนภาพน่าจะเป็นช่างชาวจีน (Ruengchiwin, 2006 : 20-21) เชื่อได้ว่าในสมัยสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 2 (ครองราชย์ ค.ศ. 1424-1448/พ.ศ. 1967-1991) ชุมชนชาวจีนในกรุงศรีอยุธยาคงเป็นชุมชนใหญ่ที่มีรายได้จากการค้าเป็นจำนวนมากและได้เข้าร่วมในการสร้างวัดราชบูรณะ (Thongchai, 1983 : 104)

แม้จะยังคงเป็นที่ถกเถียงกันว่าชาวต่างชาติ อาทิ ชาวจีนที่เข้ามาอาศัยอยู่ในกรุงศรีอยุธยาจะอยู่ภายใต้ระบบมูลนาย-ไพร่ ซึ่งกรุงศรีอยุธยาใช้ระบบนี้ในการจัดระเบียบและควบคุมสังคมทั้งระบบ ด้วยหรือไม่ หากอยู่จะถูกระบบดังกล่าวควบคุมเช่นเดียวกับชาวพื้นเมืองหรือไม่ กระนั้นจากหลักฐานที่หลงเหลือมา พอจะอนุมานได้ว่า กรุงศรีอยุธยาจะต้องมีระบบระเบียบบางอย่างที่สร้างขึ้นมาเพื่อดูแลและควบคุมชาวต่างชาติที่เข้ามาอยู่ในกรุงศรีอยุธยา ในกรณีของชาวจีน เห็นได้จากตำแหน่งเจ้ากรมท่าซ้ายหรือตำแหน่งพระยาโชฎีการาชเศรษฐี สังกัดกรมท่า เป็นตำแหน่งของผู้ที่มีหน้าที่ควบคุมดูแลการค้าขายและการเดินเรือสำเภากลางเพื่อค้าขายกับจีน

ขุนนางผู้นี้ยังมีหน้าที่เป็นหัวหน้าผู้ควบคุมชาวจีนในสยาม และมีหน้าที่ร่างและแปลพระราชสาส์นระหว่างไทยกับจีน ส่วนตำแหน่งผู้ดูแลชาวจีนที่มีระดับต่ำกว่าพระยาโชฎึกราชเศรษฐี คือขุนทองสื่อ ขุนทองสมุท เป็นเงินลำนายอำเภอ ดังนั้น แม้ชาวจีนจะได้รับอภิสิทธิ์ไม่ต้องถูกสักเลกเป็นไพร่ และได้โอกาสในการเดินทางไปได้ทั่วราชอาณาจักร แต่ก็ถูกควบคุมให้อยู่ภายใต้การดูแลของขุนนางเชื้อชาติเดียวกันที่ทำงานให้แก่ราชสำนักเป็นไปในทำนองเดียวกันกับชาวต่างชาติอื่น ๆ ที่อยู่ในกรุงศรีอยุธยา และการที่ปรากฏขุนนางเชื้อสายจีนในราชสำนักแสดงให้เห็นว่าในที่สุดแล้ว ชาวจีนเหล่านี้ก็สมยอมต่อระบบและปรารถนาจะเข้าสู่ระบบเพื่อได้ตำแหน่งเปลี่ยนสถานภาพทางสังคม

นอกจากตำแหน่งขุนนางชาวจีนหรือขุนนางเชื้อสายจีนดังที่กล่าวไปแล้ว ในสมัยอยุธยายังมีกลุ่มขุนนางและผู้ที่ทำงานให้แก่ราชสำนักอีกหลายตำแหน่งที่สะท้อนว่าชาวจีนเข้าสู่ระบบขุนนางและระบบมูลนาย-ไพร่ได้ ที่น่าสังเกตคือบางตำแหน่งมีชื่อตำแหน่งเป็นภาษาจีน ดังจะเห็นได้จากตำแหน่งในสำเนาหลวงที่ตั้งตำแหน่งผู้ทำงานในสำเนาหัตถ์ศัพท์ภาษาจีน เชื่อได้ว่าคนกลุ่มนี้ก็คือชาวจีนหรือชาวไทยเชื้อสายจีนที่คงทำงานให้ราชสำนักมาอย่างยาวนานและมีความสำคัญ ดังจะเห็นได้ว่าในสมัยสมเด็จพระนารายณ์ (ครองราชย์ ค.ศ. 1656-1688/พ.ศ. 2199-2231) เมื่อเกิดปัญหากับฮอลันดา กรุงศรีอยุธยาต้องยอมลงนามในสนธิสัญญา ค.ศ. 1664 (พ.ศ. 2207) ที่ไม่อนุญาตให้กรุงศรีอยุธยาใช้ลูกเรือชาวจีน แสดงว่าจีนคือนักเดินเรือกลุ่มสำคัญของกรุงศรีอยุธยา และแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่าสยามติดต่อกับชาวจีนเป็นส่วนใหญ่และรับการเดินเรือด้วยสำเภามาจากจีน³ จึงต้องอาศัยชาวจีนมาเดินเรือให้เพื่อความสะดวกในการเดินเรือค้าขาย

ในการศึกษานี้จะแบ่งบทบาทของชาวจีนในกรุงศรีอยุธยาออกเป็น 2 ระดับ คือชาวจีนในระดับที่พร้อมสมยอมต่อระบบของราชสำนักและระดับชาวจีนทั่วไป เพื่อให้เห็นความสำคัญและความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น รวมทั้งแสดงให้เห็นความยืดหยุ่นของระบบที่ทำให้ชาวจีนมีโอกาสเข้าสู่ราชสำนักได้ด้วย

1. ชาวจีนในระดับที่พร้อมสมยอมต่อระบบของราชสำนัก ชาวจีนที่ได้เข้าสู่ราชสำนักมักเป็นชาวจีนที่ประสบความสำเร็จในการทำกิจกรรมการค้าของตนเองมาแล้ว พร้อมจะถูกดูดกลืนเข้าสู่ระบบ กลายเป็นขุนนางหรือผู้ประกอบการกิจการทางการค้าให้แก่ราชสำนัก ในพระอัยการตำแหน่งนาพลเรือนกำหนดตำแหน่งหน้าที่และนาหรือศักดินาของผู้ที่ทำกิจกรรมด้านการเดินเรือในราชสำนักสยาม ซึ่งบ่งบอกถึงความสำคัญของคนกลุ่มนี้ อาทิ จุนจู หรือนายสำเภา นา 400 และจากการศึกษาที่กล่าวว่าผู้มีนา 400 ขึ้นไปเป็นมูลนาย ดังนั้นนายสำเภาจึงเป็นมูลนาย และสามารถเน้นย้ำความสำคัญของตำแหน่งนายสำเภาได้จากการมีทนายหรือคนรับใช้เป็นของตนเอง ต่อมาตำแหน่งผู้มีนาคณละ 200 คือ ต้นหน มีหน้าที่ดูทางสำเภาใหญ่ ลำด้า มีหน้าที่ด้านบัญชี ฯลฯ ไปจนถึงตำแหน่งเท่าเต้ง มีหน้าที่ดูแลสมอเรือ มีนา 30 แม้ตำแหน่งท้าย ๆ ของผู้ทำงานในสำเภาก็ยังมินา 25 ซึ่งเป็นจำนวนนาหรือ ศักดินาเท่ากับไพร่หัวงานหรือหัวหน้าไพร่ เช่น ตำแหน่งเบี้ยบัน มีหน้าที่จ่ายกับข้าว ตำแหน่งชินเต้ง มีหน้าที่เป็นทนายให้แก่นายเรือ สำเภาหนึ่งลำมีคนในตำแหน่งหน้าที่นี้ได้ 18 คน (University of Moral and Political Sciences, 1986 : 191-192) ตำแหน่งและการดำรงศักดินาของกลุ่มคนเหล่านี้แสดงให้เห็นบทบาทและ

³ สยามค้าขายทั้งกับจีนและแขกมาตั้งแต่ต้น แยกในนี้รวมอินเดีย เปอร์เซีย อาหรับ มัวร์

ความสำคัญของชาวจีนในด้านเศรษฐกิจของกรุงศรีอยุธยาได้อย่างไม่ต้องสงสัย

นอกจากตำแหน่งในกรมท่าแล้ว ยังมีอีกบางตำแหน่งที่ในกฎหมายระบุอย่างชัดเจนว่าเป็นตำแหน่งของชาวจีน คือตำแหน่งช่างสนะ ซึ่งจะใช้ชาวจีนเสมอ ดังมีบรรดาศักดิ์หมื่นพิมลภูษิตและหมื่นชำระภูษิต นา 600 เท่ากัน ยังมีตำแหน่งในกรมวัง คือตำแหน่งเศรษฐีซ้ายและขวา เศรษฐีซ้ายเป็นตำแหน่งของขุนนางเชื้อสายแขก คือพระเนวราชโชติธิดินทรธรรมาเศรษฐี ซ้าย นา 3000 ส่วนเศรษฐีขวาเป็นตำแหน่งของขุนนางเชื้อสายจีน คือพระศรีวิโรทเศรษฐีและพระศรีธรรมบาลเศรษฐี ขวา นาคณะ 1600 และมีตำแหน่งรองลงไปคือขุนพินิจใจเศรษฐี ขุนพัฒนบุรณเศรษฐี และขุนสนิทสมบัติเศรษฐี นาคณะ 600

การมีขุนนางชาวจีนหรือเชื้อสายจีนเช่นนี้ แสดงให้เห็นว่าในที่สุดแล้วชาวจีนที่เข้ามาอยู่ในกรุงศรีอยุธยา สมยอมกับระบบที่ควบคุมสังคม และอาศัยระบบไต่เต้าขึ้นสู่การเป็นขุนนางตำแหน่งสูงในราชสำนัก ซึ่งราชสำนักเปิดโอกาสให้ชาวจีนได้เข้าใกล้ชิดทำการค้าของตนเองแอบแฝงไปกับการทำการค้าให้ราชสำนักด้วย ถือเป็นบทบาททางเศรษฐกิจที่สำคัญของขุนนางชาวจีน ดังตัวอย่าง ขุนนางเชื้อสายจีนที่ปรากฏในข้อมูลหลักฐานสมัยสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม (ครองราชย์ ค.ศ. 1611-1628/พ.ศ. 2154-2171) ได้ว่าการตำแหน่งออกญาพระคลังและเป็นเศรษฐีคนหนึ่งของกรุงศรีอยุธยา (Fine Arts Department, 1986 : 46) ในช่วงแห่งความรุ่งเรืองทางเศรษฐกิจของอยุธยา เชื่อว่าขุนนางเชื้อสายจีนเหล่านี้จะต้องมีบทบาทอย่างสูงในด้านเศรษฐกิจและเข้าร่วมทำการค้ากับราชสำนัก ดังมีหลักฐาน เป็นบันทึกของนายวิลเลียม สแตรงก์พ่อค้าชาวอังกฤษ กล่าวถึงพ่อค้าชาวจีนที่ทำการค้าถวายเจ้านายคือสมเด็จพระราชธิดาในสมเด็จพระนารายณ์ (Fine Arts Department, 1979 : 273)

ในรัชกาลสมเด็จพระเพทราชา (ครองราชย์ ค.ศ. 1688-1703/พ.ศ. 2231-2246) ยังเห็นการร่วมทำการค้าของขุนนางระดับสูงกับราชสำนัก มีขุนนางส่งสินค้าขาออกไปกับเรือพ่อค้าจากกรุงศรีอยุธยาเมื่อ ค.ศ. 1690 สินค้าในเรือหลายชนิดเป็นสินค้าผูกขาด แสดงว่าผู้เป็นเจ้าของเรือย่อมต้องมีเส้นสายภายในระดับสูง สินค้าอาจเป็นของกลุ่มชนชั้นสูงในกรุงศรีอยุธยาที่ฝากออกไปขาย และยังมีสินค้าต้องห้ามส่งไปขายด้วย ซึ่งให้เห็นสายสัมพันธ์โยงใยกับขุนนางหรือกลุ่มชนชั้นสูงอย่างเด่นชัด

ต่อมาในรัชกาลสมเด็จพระเจ้าท้ายสระ (ครองราชย์ ค.ศ. 1708-1732/พ.ศ. 2251-2275) ปรากฏชาวจีนรู้จักกันในนาม “พระยาโกษาธิบดีจีน” ผู้เป็นเสนาบดีพระคลังมาตั้งแต่ครั้งรัชกาลสมเด็จพระเจ้าเสือ (ครองราชย์ ค.ศ. 1703-1708/พ.ศ. 2246-2251) การตั้งขุนนางเชื้อสายจีนขึ้นดำรงตำแหน่งเสนาบดีพระคลังในช่วงนี้สะท้อนความสำคัญของการค้ากับจีนและญี่ปุ่นที่ขยายตัวมากขึ้น แทนที่การค้ากับพ่อค้าจากยุโรปภายหลัรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์

นอกจากที่ยกตัวอย่างมาแล้ว ยังมีชาวจีนในราชสำนักสมัยอยุธยาที่มีความสำคัญและมีบทบาททางเศรษฐกิจอยู่อีกเป็นจำนวนมาก ส่วนใหญ่ปรากฏอยู่ตามหลักฐานของชาวต่างชาติ

2. ระดับชาวจีนทั่วไป ชาวจีนเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ในกรุงศรีอยุธยาเป็นเวลานาน เห็นได้จากการได้รับอนุญาตให้ตั้งบ้านเรือนอยู่ในกำแพงพระนคร ซึ่งแตกต่างจากชาวต่างชาติอื่น ๆ ที่มาอาศัยหรือเข้ามาทำมาหากินในกรุงศรีอยุธยาในภายหลัง ทำให้พวกชาวจีนสามารถมีปฏิสัมพันธ์กับชาวพื้นเมืองและชาวต่างชาติอื่น ๆ ได้ง่าย

นอกจากชาวจีนแล้วก็มีแต่พวกแขกที่สามารถตั้งบ้านเรือนได้ทั้งในและนอกกำแพงพระนคร

บริเวณที่มีกลุ่มคนจีนอาศัยอยู่มากในกรุงศรีอยุธยาคือบริเวณด้านตะวันออกของเกาะเมือง ริมแม่น้ำป่าสัก ทั้งในกำแพงและนอกกำแพงเมือง ชาวจีนนิยมตั้งบ้านเรือนอยู่ใกล้ท่าเรือ ซึ่งเป็นแหล่งค้าขายสำคัญ อาทิ จากบริเวณวัดพนัญเชิงจนถึงปากคลองข้าวสารและปากคลองสวนพลูเป็นชุมชนจีนขนาดใหญ่ บ้านเขาหลวงใกล้วัดภูเขาทอง ตลาดวัดท่าราบ ที่ตลาดบ้านจีนปากคลองขุนละครไชย ตลาดปากคลองวัดเดิมนอกพระนครด้านตะวันออก มีศาลเจ้าปูนเถ้ากง ฯลฯ (Testimony from Khun Luang Wat Pradu Songtham Documents from the Royal Hall, 1991 : 3)

ส่วนในกำแพงเมือง จากบริเวณหัวเลี้ยวตำบลสาระพามีชาวจีนอาศัยตั้งโรงย้อมผ้าและย้อมด้าย (Testimony from Khun Luang Wat Pradu Songtham Documents from the Royal Hall, 1991 : 5) ยังพบวัดจีนหลายวัด อาทิ ทางทิศใต้ของเกาะเมืองริมคลองถนนจีนมีวัดสามจีน และมีวัดจีนที่แถบหอรัตนไชย ชาวจีนยังนิยมอาศัยอยู่แถบย่านไน้เก้ ซึ่งเป็นตลาดใหญ่ (Testimony from Khun Luang Wat Pradu Songtham Documents from the Royal Hall, 1991 : 13) ถิ่นฐานบ้านเรือนของชาวจีนยังกระจายไปอยู่บริเวณตลาดวัดน้อยประตูจีนและตลาดขนมจีนอีกด้วย

ชาวจีนในระดับนี้ เป็นกลุ่มที่นำสินค้าจากกรุงศรีอยุธยาเข้าไปสู่ดินแดนตอนในและนำสินค้าจากดินแดนตอนในลงมายังกรุงศรีอยุธยา บางส่วนทำกิจกรรมด้านการเกษตร ปลูกผัก เลี้ยงหมู เป็ด ไก่ และต้มเหล้า ซึ่งเป็นกิจกรรมของชาวจีนทางภาคใต้ (Skinner, 1984 : 14) บางกลุ่มเป็นช่างฝีมือ เช่น ช่างตีเหล็ก บางส่วนมีอาชีพที่ได้รับความเคารพคือแพทย์ และยังมีนักแสดงจิว กายกรรม ซึ่งเป็นการแสดงที่ได้รับความนิยมมากในกรุงศรีอยุธยา

ภายใต้ระบบมูลนาย-ไพร่ของสังคมอยุธยาทำให้ชาวจีนต้องเข้าร่วมมือทำการค้ากับมูลนาย เพราะมูลนายจะคุ้มครองให้ได้สินค้าที่ต้องการ ทั้งยังสามารถอาศัยเครือข่ายผลประโยชน์ของมูลนายในการกระจายสินค้าและรวบรวมสินค้าที่ตนต้องการได้สะดวกด้วย

ต่อมาในช่วงอยุธยาตอนปลาย ราชสำนักเปิดโอกาสให้มีการประมูลภาษี เชื่อว่าชาวจีนเป็นผู้แนะนำวิธีการนี้ให้แก่ราชสำนักจึงคุ้นเคยและได้ประโยชน์จากกิจกรรมนี้มากที่สุด ดังตัวอย่าง จิน อะปันเต็ก เป็นผู้ขอประมูลอากรบ่อนเบี้ย คำว่าอะปันหรืออาปันเป็นภาษาจีน แปลว่าเสากระโดงเรือ สันนิษฐานว่า คงประกอบกิจการทำเสากระโดงเรือมาก่อนที่จะมาขอเป็นผู้ประมูลภาษี (Praphaphan, 1981 : 78) และเมื่อได้เป็นเจ้าภาษีก็ได้รับบรรดาศักดิ์เป็นขุนวิเศษวานิช

กลุ่มผู้ที่เข้าประมูลภาษีมักอาศัยวิธีการนี้เพื่อสร้างความเติบโตทางเศรษฐกิจเพิ่มขึ้นให้แก่ตนเอง เนื่องจากมีสิทธิได้ส่วนเกินจากการทำภาษี และมีโอกาสเปลี่ยนสถานะของตนเองจากเศรษฐีหรือผู้มีอันจะกินมากกว่าชาวบ้านมาขึ้นเป็นขุนนาง

จะเห็นได้ว่า ในช่วงอยุธยาตอนปลาย ความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมเปิดโอกาสให้ชาวจีนเปลี่ยนสถานภาพของตนเองผ่านการประมูลภาษีและการประกอบกิจการทางการค้า

บทบาทของชาวจีนและผู้มีเชื้อสายจีนในสมัยอยุธยานั้นยึดโยงกับระบบมูลนาย-ไพร่ และการมีผู้อุปถัมภ์

เป็นเจ้าของมูลนายเพื่อให้เกิดความสะดวกในกิจกรรมทางการค้า คนเหล่านี้หากเป็นขุนนางก็จะใช้ระบบ มูลนาย-ไพร่ในการแอบแฝงทำการค้าขายส่วนตัวควบคู่ไปกับทำการค้าให้ราชสำนัก หากเป็นคนสามัญทั่วไปก็จะเข้าหาขุนนาง เพื่อร่วมกิจกรรมการค้าและรับใช้มูลนายเพื่อเปลี่ยนสถานภาพของตนเองให้สูงขึ้น แสดงว่าระบบมูลนาย-ไพร่ไม่ได้ปิดกั้นเสียจนทำให้ทุกคนต้องอยู่กับที่หรือทำให้ไม่สามารถไต่เต้าเพื่อหาความมั่งคั่งร่ำรวยได้ สิ่งที่น่าสนใจที่เกิดขึ้นอีกเรื่องหนึ่งในสมัยอยุธยาและปรากฏให้เห็นในกฎหมายพระอัยการพรหมศักดิ์คือการเกิดขึ้นของศักดินาที่ไม่ปรากฏว่ามีทั้งในพระอัยการตำแหน่งนาพลเรือนและพระอัยการตำแหน่งนาทหารหัวเมือง อาทิ ศักดินา 250, 350 ในมูลนายระดับต่ำ และศักดินา 1700, 2200, 2500, 2600, 2800, 3500, 3600 ในมูลนายระดับสูง แสดงให้เห็นว่าในสังคมเวลานั้นเกิดความเปลี่ยนแปลงจนเกิดคนกลุ่มใหม่ที่มีหน้าที่ใหม่ ๆ ขึ้นในสังคม เช่น พ่อค้าของพระมหากษัตริย์ เศรษฐีผู้ไม่มีบรรดาศักดิ์ ผู้ประมุขภาชี นายหน้า ฯลฯ ขึ้นในกรุงศรีอยุธยา (Nibhatsukit, 2006 : 263) และเชื่อได้ว่าผู้ที่ได้ศักดินาเหล่านี้ย่อมต้องมีขบวนไพร่หรือผู้ที่มีเชื้อสายเงินที่สมยอมเข้าสู่ระบบมูลนาย-ไพร่และได้รับหน้าที่ใหม่ที่ยังไม่เคยปรากฏในพระอัยการทั้งสองมาก่อนรวมอยู่ด้วย

บทบาททางด้านเศรษฐกิจสังคมของชาวจีนในสมัยธนบุรี

การเปลี่ยนสถานภาพของชาวจีนหรือผู้ที่มีเชื้อสายเงิน จากคนสามัญเข้าสู่ระบบมูลนาย-ไพร่ที่สำคัญที่สุดและเป็นตัวอย่างที่ดีที่สุดในการอธิบายบทบาทของชาวจีนในด้านเศรษฐกิจผู้ซึ่งอาศัยบทบาทของตนเองจนสามารถขึ้นสู่สถานภาพสำคัญและสูงสุดก็คือกรณีของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี

Eoseewong (2004 : 83) ศึกษาไว้ในงานเรื่องการเมืองไทยสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรีว่า พระองค์เป็นบุตรชาวจีนคลองสวนพลู มีอาชีพเป็นพ่อค้าเกวียน ขึ้นไปค้าขายที่เมืองตาก และวังเด่นเป็นเจ้าเมือง โดยวิธีการคือใช้ทรัพย์สินเป็นใบเบิกทาง (Eoseewong, 2004 : 89) ข้อมูลดังกล่าวนี้ชี้ให้เห็นว่าสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีทรงไม่ได้เป็นคนในวงขุนนางมาก่อนที่จะได้รับแต่งตั้งให้เป็นเจ้าเมืองตาก แต่สามารถวังเด่นจนกระทั่งขึ้นเป็นเจ้าเมืองได้

แม้เมืองตากไม่มีความสำคัญและอยู่นอกสายตาของกรุงศรีอยุธยา แต่ก็กำลังมีความสำคัญในฐานะเมืองการค้ากองคาราวาน ซึ่งมีสินค้าส่งลงมายังกรุงศรีอยุธยาเป็นประจำทุกปี ตามข้อมูลในคำให้การขุนหลวงวัดประดู่ทรงธรรมที่ว่า เรือระแหงแขวงเมืองตาก แลเรือหางเหี้ยวเมืองเพชรบูรณ์นายมบรรทุกครั้ง กำนาน เหล็กหาง กุ้ง เหล็กกลมเลย เหล็กน้ำพี้ ใต้ หวาย ชัน น้ำมันยาง ยาสูบ เขา หนั ง หน่อ งา สินค้าพื้นเมืองมาจอดเรือขายอยู่แถวปากคลองสวนพลู ซึ่งก็เป็นแถบบ้านช่องของนายสินหรือที่ต่อมาก็คือพระยาตาก (Eoseewong, 2004 : 93) กล่าวได้ว่านายสินลูกจีนเห็นศักยภาพของเมืองตากในฐานะเมืองศูนย์กลางการค้าทางบก ที่แม้จะอยู่ไกลโพ้นแต่เป็นบริเวณที่มีการขนส่งสินค้าจากดินแดนใกล้เคียงมายังเมืองแห่งนี้ ทำให้มาวังเด่นเพื่อขอเป็นเจ้าเมืองปกครองเมืองนี้ และใช้อิทธิพลในการทำการค้าควบคู่ไปด้วย การขึ้นเป็นเจ้าเมืองตากของนายสินสะท้อนให้เห็นโอกาสในระบบมูลนาย-ไพร่ที่เปิดกว้างสำหรับผู้มีความสามารถและมีทรัพย์สินที่จะเข้าสู่ระบบ และยังสามารถตั้งตัวขึ้นเป็น

กษัตริย์ได้ในที่สุด แสดงให้เห็นว่าในช่วงปลายสมัยอยุธยา นั้น โลกทัศน์ของผู้คนเริ่มเปลี่ยนแปลงแล้ว และส่งผลให้เห็นได้ชัดเจนในสมัยธนบุรีนี้เอง

ชาวจีนหรือผู้มีเชื้อสายจีนในรัชกาลนี้ก็ยังคงแบ่งได้เป็น 2 ระดับเช่นเดียวกับสมัยก่อนหน้าคือ

1. ชาวจีนในระดับที่พร้อมสมยอมต่อระบบของราชสำนัก เมื่อสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีตั้งเมืองธนบุรี นั้น เนื่องจากการฟื้นฟูบ้านเมืองที่ล่มสลายจากการเสียกรุงศรีอยุธยา ค.ศ. 1767 (พ.ศ. 2310) ทำให้พระองค์ต้องสนพระทัยเรื่องการค้าขายเพื่อนำเงินทองมาใช้สร้างเมือง ในรัชกาลนี้จึงมีความพยายามชักชวนชาวจีนเข้ามาเป็นกำลังในการทำการค้า จึงเห็นขุนนางเชื้อสายจีนเข้ามามีบทบาททางเศรษฐกิจเช่นเดียวกับในสมัยอยุธยา แต่การที่พระมหากษัตริย์ทรงมีเชื้อสายจีน จึงเชื่อได้ว่าขุนนาง ที่มีอำนาจในรัชกาลนี้ ส่วนใหญ่มีเชื้อสายจีน ดังตัวอย่าง หลวงพิชัยราชา เป็นชาวจีนที่ออกจากกรุงศรีอยุธยามาพร้อมกับพระยาตากสิน ต่อมาได้เป็นพระยาพิชัยราชา ขุนพิพิธวาทิ ชาวจีนแต่จ้าว ซึ่งน่าจะเคยมีตำแหน่งในกรมท่าซ้ายสมัยอยุธยามาก่อน ภายหลังได้เป็นพระยาราชาเศรษฐี เจ้าเมืองพุทไธมาศ ข้อที่น่าสังเกตคือขุนนางผู้นี้มีบรรดาศักดิ์ที่ออกเสียงภาษาไทยได้ว่าเจ้าขรัว แสดงว่าเป็นผู้มีฐานะมั่งคั่ง และต่อมายังได้เป็นโกษาธิบดีคนแรกของรัชกาล (Eoseewong, 2004 : 247-249)

การฟื้นฟูการค้าเป็นนโยบายสำคัญประการหนึ่งของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี ตั้งแต่เมื่อตั้งเมืองใหม่ ๆ มีหลักฐานชัดเจนว่าขุนนางตำแหน่งพิพิธโกษา เขียนจดหมายส่งไปถึง Governor-General ของบริษัทอินเดียตะวันออกของฮอลันดา (VOC) และที่ปรึกษา ณ กรุงปัตตาเวียบนเกาะชวา (Na Pombejra, 2010 : 39-54) กล่าวถึงการค้าทางทะเลของไทยที่ฟื้นตัวขึ้นอย่างรวดเร็วหลังเสียกรุง มีการค้ากับชาวต่างชาติเป็นจำนวนมาก และส่วนมากเป็นการค้ากับสำเภาจีน

นอกจากนี้ สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรียังทรงมีพ่อค้าของพระมหากษัตริย์อีกจำนวนหนึ่ง ซึ่งเป็นชาวจีนที่ต่อมาได้เข้าสู่ระบบราชการและระบบมูลนาย-ไพร่ ส่วนหนึ่งสืบเชื้อสายมาจากเศรษฐีผู้มีทรัพย์มาตั้งแต่สมัยสมเด็จพระเจ้าท้ายสระคือเจ้สัวไซ่อยู่ เจ้สัวไล่อยู่ เจ้สัวชี เจ้สัวไซ่ (Sattayanurak, 2003 : 23) ซึ่งมีโอกาสติดต่อสัมพันธ์ใกล้ชิดกับมูลนายจนได้อภิสิทธิ์ทางการค้า บุตรของคนเหล่านี้บางคน เช่น มั่วเส็ง (Mua Seng) ลูกชายของอ่องไล่อยู่ได้รับใช้สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีจนได้บรรดาศักดิ์เป็นหลวงอภัยพานิช (Viraphol, 2005 : 163) ผู้ซึ่งได้รับมอบอำนาจจากสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีให้แต่งเรือสินค้าอย่างน้อยปีละ 10-15 ลำ ไปค้าขายที่กวางตุ้งในนามของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี และยังได้รับอนุญาตให้ต่อเรือที่จันทบุรีอีกปีละ 2 ลำ ส่วนบุตรชายของอ่องไล่อยู่อีกคนหนึ่งคือจิ้นเรืองได้เป็นมหาเศรษฐีแห่งชลบุรี ได้รับอนุญาตให้นำขบวนเรือของพระมหากษัตริย์และเรือของตนเองไปค้าขายยังเมืองจีน ยังมีหลินอู่หรือลินโหวว (Lin Ngou) ได้เป็นพระพิชัยวาริรับผิดชอบการแต่งสำเภาหลวงและตัวเขาเองร่วมเดินทางไปควบคุมดูแลการค้าขายที่เมืองจีนด้วยทุกปี

ในรัชกาลนี้ยังมีชาวจีนที่รับราชการเป็นขุนนางทางใต้อีกตระกูลหนึ่งคือ หวู หยาง ต้นตระกูลของเขาเป็นชาวฮกเกี้ยนที่มาจากตำบลซี-ซิง ในเมืองจาง-โจว มาถึงสงขลาโดยเรือสำเภาจากฟูกเกี้ยนเมื่อ ค.ศ. 1750 (พ.ศ. 2293) ขณะที่ยังได้ 34 ปี มีอาชีพทำสวนผักและทำประมงอยู่ที่สงขลา ต่อมาแต่งงานกับหญิงชาวไทย เมื่อสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี เสด็จนำกองทัพไปยังเมืองนครศรีธรรมราชและสงขลา หวูเข้าเฝ้าและทูลเกล้าฯ

ถวายเป็นอายุ 50 ปี และทุกสิ่งที่มีอยู่แต่พระองค์ สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี จึงแต่งตั้งให้หู่ หยางเป็นนายอกร
รงนกที่เกาะนอกฝั่งสองเกาะ และแต่งตั้งให้เป็นขุนนางตำแหน่งหลวง และยังทรงนำบุตรชายของเขาชื่อหู่
เหวิน เหยากลับมายังกรุงธนบุรีในฐานะองครักษ์ ต่อมาจึงทรงเลื่อนยศตำแหน่งให้หู่ หยางเป็นเจ้าเมืองสงขลาด้วย
และแม้เมื่อเปลี่ยนแผ่นดิน บุตรชายของหู่ หยางก็ยังได้ตำแหน่งเจ้าเมืองสงขลาต่อจากบิดา (Skinner, 1986 : 20)

บทบาทของชาวจีนที่พร้อมสมยอมต่อระบบเหล่านี้ชี้ให้เห็นโอกาสและความเติบโตทั้งในราชสำนักและ
ตามหัวเมืองต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดี

2. ระดับชาวจีนทั่วไป สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี ทรงใช้ประสบการณ์ที่เคยทรงเป็นพ่อค้ามาก่อนจัด
การค้าเพื่อเป็นหนทางในการสร้างเมืองธนบุรี แม้ว่าในระยะแรกจะทรงไม่ได้รับโอกาสในการทำการค้าในระบบ
บรรณาการกับจีน แต่ก็ทรงอาศัยพ่อค้าชาวจีนทำการค้าไม่ฝักใฝ่กับบริษัทอินเดียตะวันออกของฮอลันดา เช่น ใน
ค.ศ. 1769 (พ.ศ. 2312) ทรงใช้เงินเฮงติดต่อกับพ่อค้าให้ (Na Pombejra, 2010 : 44) การที่ราชสำนักพระเจ้า
กรุงธนบุรีใช้พ่อค้าชาวจีนเป็นตัวกลางติดต่อค้าขายตามที่ต้องการได้ จึงทำให้ไม่เคยยุติการทำการค้ากับจีนและ
ยังคงส่งพ่อค้าเงินเดินทางไปค้าอยู่เสมอ

Skinner (1986 : 19) ศึกษาว่าชาวจีนมาตั้งหลักแหล่งอยู่แล้วในรัชกาลสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี การตั้ง
หลักแหล่งขนาดใหญ่และตลาดของชาวจีนที่ต้งขึ้นมาก็คือการส่งเสริมเมืองหลวงให้เจริญขึ้นทางฝั่งตะวันออกของ
แม่น้ำ โดยมีศูนย์กลางอยู่ที่ท่าเตียน เขาอ้างถึงที่ดรูแปงเขียนไว้เกี่ยวกับเรื่องราวในสมัยต้นรัชกาลว่ามีชุมชนชาวจีน
เป็นจำนวนมากและรุ่งเรืองที่สุดเนื่องมาจากการค้าและสิทธิพิเศษที่ได้รับ

บาทหลวงชาวฝรั่งเศสที่อยู่ในกรุงธนบุรีในเวลานั้นกล่าวว่า สยามสามารถกอบกู้เศรษฐกิจได้อย่างรวดเร็ว
ภายหลังจากการเสียกรุงศรีอยุธยา ทั้งนี้โดยอาศัยชาวจีนที่มีอยู่ (Skinner, 1986 : 19) การให้สัมปทานชุดทรัพย์สิน
สมบัติแก่ชาวจีนในสมัยธนบุรีเป็นหนทางหนึ่งที่ทำให้เกิดการนำเงินทองมาใช้หมุนเวียน ถือเป็นการกระตุ้น
เศรษฐกิจได้อีกทางหนึ่ง

บทบาททางด้านเศรษฐกิจของชาวจีนในสมัยรัตนโกสินทร์จนถึงรัชกาลที่ 5

เศรษฐกิจที่เริ่มฟื้นตัวมาตั้งแต่รัชกาลสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี ส่งผลให้เมื่อถึงรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก การค้าจึงเจริญมากขึ้นอย่างเห็นได้ชัด สยามส่งออกข้าวไปยังเมืองกวางตุ้ง ไต้หวัน
หนิงโป และบรรทุกอิฐและอุปกรณ์ก่อสร้างสำหรับสร้างเมืองหลวงใหม่จากจีนกลับมายังกรุงเทพฯ เศรษฐกิจของ
กรุงเทพฯ ดีขึ้นมาก การผลิตและการแลกเปลี่ยนเริ่มเข้าสู่ภาวะปกติ พัฒนาการทางเศรษฐกิจที่หยุดชะงักไปเริ่ม
กลับคืนมา

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชทรงใช้การค้ากับต่างประเทศเป็นแหล่งรายได้สำคัญ
สำหรับเมืองที่สร้างขึ้นใหม่ เพราะในช่วงนั้นการเก็บภาษีอากรยังไม่ได้รับผลดีมากนัก ทรงใช้เงินตราสำหรับ
การจ้างแรงงานอพยพชาวจีนแทนการเรียกเกณฑ์แรงงานอย่างเดิม ซึ่งถือเป็นการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญที่เกิด

ขึ้นในสมัยรัตนโกสินทร์ ในช่วงนี้มีแรงงานชาวจีนอพยพเพิ่มขึ้นเป็นจำนวนมาก เนื่องจากในประเทศจีนมักเกิด ภัยอยู่เสมอ ทำให้สภาวะทางการเมืองไม่สงบเรียบร้อย เศรษฐกิจภายในประเทศทรุดโทรม ชาวจีนส่วนหนึ่ง จึงพากันอพยพออกนอกประเทศเพื่อหาแหล่งทำมาหากินที่มั่นคงกว่า ประมาณได้ว่าในตอนปลายรัชกาลที่ 2 มี ชาวจีนอพยพมาสยามปีละ 7,000 คน และในตอนปลายรัชกาลที่ 3 เพิ่มขึ้นปีละ 15,000 คน(Lewchaicharn, 2007 : 30) จึงปรากฏว่ามีชาวจีนอาศัยอยู่เป็นจำนวนมากมาตั้งแต่ต้นกรุงรัตนโกสินทร์และกระจายทั่ว ราชอาณาจักร

ชาวจีนที่อพยพเข้ามานี้ถือเป็นกำลังสำคัญทางเศรษฐกิจ มีทั้งมาเป็นพ่อค้าคนกลาง เจ้าภาษีนายอากร ผู้ค้าขายทางเรือ และเป็นแรงงานในอุตสาหกรรมที่เริ่มขึ้นมาด้วย การขยายตัวทางการค้านำมาสู่การทำสนธิสัญญา กับตะวันตก อาทิ สนธิสัญญาเบอร์นีย์กับอังกฤษ ใน ค.ศ. 1826 (พ.ศ. 2369) ไปจนถึงการทำสนธิสัญญาเบาว์ริง ใน ค.ศ. 1855 (พ.ศ. 2398) ล้วนทำให้บทบาทของชาวจีนในด้านเศรษฐกิจขยายตัวขึ้น

กรุงรัตนโกสินทร์เมื่อแรกตั้งยังคงเน้นการส่งออกสินค้าทางทะเลเช่นเดียวกับในสมัยอยุธยา คู่ค้าที่สำคัญใน สมัยนี้คือจีน การค้าระหว่างจีนและสยามให้กำไรสูงมาก ประมาณได้ว่าอย่างน้อยได้กำไรถึงร้อยละ 300 แม้ว่าบาง ครั้งเรือลำหนึ่งหรือสองลำเกิดอัปปางลงก็ยังคงกำไรดี (Eosewong, 2000 : 107) การค้าที่มีปริมาณสูงระหว่าง จีนและสยามนี้ ผู้ลงทุนคือพระมหากษัตริย์ เจ้านาย ขุนนาง และชาวจีน แม้จะมีเรือมาจากยุโรปและอเมริกาด้วย อีกส่วนหนึ่ง แต่ก็นับว่ายังน้อย ระบบมูลนาย-ไพร่ของไทยเปิดทางให้ชาวจีนที่ประสบความสำเร็จเข้ามาเป็นชนชั้น มูลนาย ผ่านการแต่งงานกับตระกูลชนชั้นนำ การร่วมหุ้นทำการค้า และการแบ่งผลประโยชน์กับชนชั้นนำ

แม้ในสมัยนี้จะเกิดการปล่อยให้พ่อค้าต่างชาตินำเข้าสินค้าโดยเสรี แต่ชนชั้นสูงก็ยังคงถือสิทธิ์ที่จะให้ พระคลังหลวงเลือกซื้อสินค้าก่อน สินค้าส่งออกยังคงอาศัยการเกณฑ์แรงงานเพื่อออกไปหาส่วนมาให้ ดังนั้น คน เหล่านี้จึงยังไม่ใช้พ่อค้าอย่างเต็มตัว การค้าของเอกชนชาวจีนยังไม่ใช่การค้าของพ่อค้าอิสระ แต่เป็นพ่อค้าที่พร้อม จะสมยอมและพร้อมจะถูกคุกคามเข้าสู่ระบบ เพื่อให้ได้ประโยชน์ทางการค้าเพิ่มขึ้น มีผลให้ชนชั้นนำในระบบ เปลี่ยนแปลงตนเองไปเป็นนายทุนที่เรียกว่ากระฎุมพีมากขึ้น จนทำให้ในที่สุดในสมัยรัชกาลที่ 5 ระบบมูลนาย-ไพร่ จึงล่มสลายลง ส่วนหนึ่งเนื่องจากไม่สามารถตอบสนองความเปลี่ยนแปลงของเศรษฐกิจสังคมในเวลานั้นได้แล้ว

จุดเปลี่ยนสำคัญทางเศรษฐกิจในสมัยรัตนโกสินทร์เกิดขึ้นหลังจากกรุงเทพฯ ทำสนธิสัญญาการค้ากับ อังกฤษใน ค.ศ. 1826 หลังจากทำสนธิสัญญาแล้ว การค้ากับต่างประเทศขยายตัวขึ้น เห็นได้จากการค้าระหว่าง สยามกับอังกฤษที่เมืองท่าอาณานิคมอังกฤษ ไม่ว่าจะเป็นสิงคโปร์ ปันง มะละกา ล้วนขยายตัวขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งการค้าระหว่างสยามกับสิงคโปร์ เชื่อได้ว่าบทบาทของชาวจีนในด้านเศรษฐกิจก็จะเพิ่มมากขึ้นไปด้วย

อย่างไรก็ดี ในทศวรรษ 1850 สยามกลับมาใช้วิธีการผูกขาดการค้าอีกครั้งหนึ่ง ทั้งนี้เพราะสยามให้ความสำคัญกับจีนในฐานะคู่ค้ามากกว่าที่อื่นและถือว่าจีนเป็นตลาดหลักของสยาม แต่เมื่อการค้าของจีนตกอยู่ภายใต้ การควบคุมของยุโรปมากขึ้นประมาณทศวรรษ 1840 การค้าต่างประเทศของสยามจึงพลอยได้รับผลกระทบอย่าง มากไปด้วย เพื่อแก้ปัญหาดังกล่าว สยามจึงตัดสินใจไม่ปฏิบัติตามสนธิสัญญาที่ทำไว้กับอังกฤษและสหรัฐอเมริกา และหันกลับมาใช้นโยบายผูกขาดการค้า ซึ่งถูกขยายไปอีกครึ่งหนึ่ง เพื่อแสวงหากำไรมารักษากระดุมขี้แมลงวันได้ของรัฐ

ให้อยู่ในสภาพเดิม พระมหากษัตริย์ทรงดำเนินการผูกขาดการค้าผ่านระบบเจ้าภาษีนายอากร เกิดการเพิ่มชนิดภาษีได้ถึง 38 ชนิด และผู้ที่ได้รับประโยชน์จากการค้าเหล่านี้ก็คือราชสำนักและเจ้าภาษีนายอากร ซึ่งย่อมมีชาวจีนหรือผู้ที่มีเชื้อสายจีนด้วยร่วมอยู่ด้วยอย่างแน่นอน เพราะเจ้าภาษีส่วนใหญ่เป็นชาวจีน

อาจกล่าวได้ว่าระบบเศรษฐกิจแบบเงินตราขยายตัวอย่างมากในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นต้นมา รัฐเก็บส่วยจากไพร่ในรูปของเงินตราได้เป็นจำนวนมาก และยังมีรายได้จากการค้ากับต่างประเทศเพิ่มขึ้นทั้งในด้านปริมาณและความหลากหลายของสินค้า รวมทั้งเป็นสินค้าที่ผ่านกระบวนการผลิตที่ซับซ้อนกว่าในสมัยอยุธยาเป็นอย่างมาก ส่งผลให้มีการใช้แรงงานจากการว่าจ้างเพิ่มขึ้น (Eoseewong, 2000 : 75) การผลิตสินค้าเพื่อความต้องการของตลาดเกิดมีมากขึ้น การค้าของเอกชนก็เพิ่มสูงขึ้นเช่นเดียวกัน ระบบเจ้าภาษีนายอากรที่เพิ่มมากขึ้นเนื่องมาจากการขยายตัวของการผลิตเพื่อส่งออกนั่นเอง

ภายหลังจากการลงนามในสนธิสัญญาเบาว์ริง ค.ศ. 1855 บรรดากระฎุมพีเกิดการเติบโตและขัดขวางการครอบงำจากนายทุนตะวันตกที่เข้ามาในสยามมากขึ้น กระฎุมพีบางส่วนกลายเป็นนายทุนและแรงงานเงินที่จ่ายภาษี ทำให้ในที่สุดแล้วชนชั้นนำสามารถหันมาพึ่งพิงรายได้จากภาษีและสร้างกลไกในการปกครองขึ้นใหม่แทนระบบขุนนางแบบเก่าที่พึ่งพิงกันมาเป็นระยะเวลายาวนาน และเป็นเหตุผลสำคัญอีกประการหนึ่งที่ทำให้ระบบมูลนาย-ไพร่ล่มสลายลงไป เนื่องจากรัฐไม่จำเป็นต้องเกณฑ์แรงงานไพร่มาใช้ในกิจกรรมต่าง ๆ เพราะสามารถใช้แรงงานรับจ้างชาวจีนได้แทน

บทบาทของชาวจีนในทางเศรษฐกิจในช่วงเวลานี้ยังคงแบ่งออกเป็น 2 ประเภทคือ

1. ชาวจีนในระดับที่พร้อมสมยอมต่อระบบของราชสำนัก ชาวจีนกลุ่มนี้มีทั้งที่เคยเป็นขุนนางมาก่อนหน้านี้แล้วและกลุ่มที่พร้อมที่จะเข้ามาสู่ระบบมูลนาย-ไพร่ เพื่อทำการค้าและทำกิจกรรมทางเศรษฐกิจร่วมกับชนชั้นสูง ในช่วงรัชกาลที่ 1-3 ชนชั้นสูงชาวยุโรปพ่อค้าชาวจีนเป็นเจ้าของและผู้ดำเนินการค้าในอาณาจักรได้รับยกเว้นการเก็บค่าธรรมเนียมและค่าภาษีปากเรือ

ด้วยอิทธิฤทธิ์ต่าง ๆ ที่ได้ ทำให้พ่อค้าชาวจีนจำนวนหนึ่งพร้อมสมยอมต่อระบบ ส่วนหนึ่งเข้าสู่ระบบโดยผ่านการประมูลภาษี ได้เป็นเจ้าภาษีนายอากร รับพระราชทานบรรดาศักดิ์ อาทิ หลวงพิทักษ์ทศกร เจ้าภาษีน้ำตาลทราย ขุนวิเศษทศกร เจ้าภาษีน้ำตาลโตนด พระสวัสดิ์วารี เจ้าภาษีฝาง ราชสำนักจะมอบอำนาจสิทธิขาดในการจัดเก็บอากรให้ไปดำเนินการ เมื่อถึงกำหนดเวลาต้องนำเงินภาษีอากรที่ได้มาส่งให้ครบตามที่ประมูลไป เจ้าภาษีน้ำตาลก็จะได้รับการอุปถัมภ์จากชนชั้นสูงของสังคมไทย ทั้งพระมหากษัตริย์ เจ้านาย และขุนนาง ให้ได้เป็นเจ้าภาษี ซึ่งจะช่วยเหลือกิจการโรงงานน้ำตาลและกิจการค้าน้ำตาลทั้งปวงให้ชนชั้นสูง จึงเป็นความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ ถ้าไรที่ผู้ลงทุนจะได้รับหลักหักค่าใช้จ่ายแล้วอยู่ที่ประมาณร้อยละ 40-50 (Bualek, 2007 : 147) บทบาทของชาวจีนที่เป็นเจ้าภาษีนายอากรในช่วงนี้มีให้เห็นมากมาย เช่น ค.ศ. 1838 (พ.ศ. 2381) จินอิ้ว เป็นเจ้าภาษีได้ ชัน น้ำม้นยา เมืองกรุงเก่า ชัยนาท นนทบุรี สมุทรปราการ สาครบุรี สมุทรสงคราม เพชรบุรี นครเขื่อนขันธ์ ค.ศ. 1842 (พ.ศ. 2385) นางสังข์ได้เป็นเจ้าภาษีเสาไม้เมืองกรุงเก่าและอ่างทอง ค.ศ. 1844 (พ.ศ. 2387) จินฉาย ได้เป็นเจ้าภาษีได้ ชัน น้ำม้นยาแทนจินอิ้ว ค.ศ. 1845 (พ.ศ. 2388) จินหกเป็นเจ้าภาษีถ่านไม้ไผ่ เมืองกรุงเทพฯ

กรุงเก่า นครไชยศรี (Jewchaisak, 2004 : 86)

วิธีการสร้างระบบเจ้าภาษีนายอากรของราชสำนักขึ้นมาก็คือการผูกขาดการค้าและการกีดกันชาวต่างชาติโดยเฉพาะพ่อค้าชาวตะวันตก ให้ออกไปจากระบบการค้าที่ให้สัญญาไว้ว่าจะเปิดโอกาสให้ทำการค้าโดยเสรี ซึ่งเป็นผลจากการลงนามในสนธิสัญญาเบอร์นีนั่นเอง

เพื่อให้เห็นบทบาทและผลประโยชน์ที่ชาวจีนกลุ่มนี้จะพึงได้จากการยอมเข้าสู่ระบบมุลนาย-ไพร่ จะขอยกตัวอย่างจากการทำอุตสาหกรรมน้ำตาลทรายที่นำรายได้จำนวนมากมาให้

น้ำตาลทรายคือน้ำตาลที่ทำจากอ้อย ซึ่งเป็นพืชที่ชาวจีนปลูก ถือเป็นพืชเพื่อการตลาดที่สำคัญอย่างหนึ่งของสยาม Crawford (1971 : 422-423) รายงานว่าในช่วงประมาณ พ.ศ. 2353 สยามสามารถผลิตน้ำตาลที่ขาวที่สุดและดีที่สุดในเอเชียได้ปีละกว่า 6,000 หาบ ใน พ.ศ. 2365 การปลูกอ้อยเพื่อทำน้ำตาลมีอยู่มากในเขตบางปลาสร้อย นครไชยศรี บางปะกง และแปดริ้ว ผู้ปลูกอ้อยส่วนมากเป็นชาวไทย ในขณะที่ผู้ผลิตน้ำตาลเป็นชาวจีน

ราชสำนักได้รายได้จากการผลิตน้ำตาลทรายในรูปของการเก็บภาษีภายในหาบละ 2 สลึง ภาษีนำออกหาบละ 6 สลึง เมื่อถึงทศวรรษ 1830 น้ำตาลกลายเป็นสินค้าออกที่สำคัญที่สุดใน ค.ศ. 1832 (พ.ศ. 2375) สยามส่งน้ำตาลออก 96,000 หาบ จำนวนนี้ส่งขายเฉพาะเมืองจีนเพียงแห่งเดียว แถบฉะเชิงเทรา มีโรงหีบอ้อยไม่ต่ำกว่า 20 โรง เจ้าของเป็นคนจีนทั้งสิ้น ที่นครไชยศรีมีโรงหีบไม่ต่ำกว่า 30 โรง แต่ละโรงใช้กลีจีน 200-300 คน (Eoseewong, 2004 : 159) จาก ค.ศ. 1821-1844 (พ.ศ. 2364-2387) สยามส่งออกน้ำตาลทรายมากขึ้นเรื่อย ๆ จนถึง 110,000 หาบ (Muakpimai, 1988 : 132) สะท้อนความนิยมซื้อน้ำตาลทรายของสยามจากพ่อค้าจีนและเรือสินค้าที่ชักธงชาติอังกฤษ ซึ่งมาจากบอมเบย์ สิงคโปร์ และอังกฤษ (Muakpimai, 1988 : 134) และสะท้อนบทบาทและผลประโยชน์ของเหล่าผู้ลงทุนซึ่งมีทั้งชนชั้นนำและชาวจีนมากด้วยเช่นเดียวกัน

หลังการลงนามในสนธิสัญญาเบาว์ริงและตามด้วยสนธิสัญญาแบบเดียวกันกับอีกสิบกว่าชาติ ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในระบบเศรษฐกิจของสยามเป็นอันมาก บทบาทของชาวจีนกลุ่มที่ผันตัวเข้าสู่ระบบเจ้าภาษีนายอากรและเติบโตในทางเศรษฐกิจ จนสามารถนำเงินไปลงทุนต่อในธุรกิจประเภทต่าง ๆ ในช่วงรัชกาลที่ 4 มาจนถึงต้นสมัยรัชกาลที่ 5 เช่น ทำการค้า ทำเหมืองแร่ ทำป่าไม้ และโรงสีข้าว ฯลฯ การลงทุนนี้ยังคงอาศัยการอุปถัมภ์จากราชสำนักและเหล่าขุนนาง จนพ่อค้าจีนกลายเป็นขุนนางระดับสูง ได้ดำรงตำแหน่งถึงขั้นพระยาโชฎีกราชเศรษฐี ความสำเร็จของคนกลุ่มนี้ยังมาจากการสร้างสายสัมพันธ์ขยายกลุ่มตระกูลและขยายอิทธิพลด้วยการแต่งงานในหมู่ขุนนางพ่อค้าผู้ร่ำรวยด้วยกัน บ้างก็ส่งลูกหลานที่เป็นผู้หญิงเข้ารับราชการฝ่ายใน ทำให้ความสัมพันธ์กับราชสำนักแน่นแฟ้นยิ่งขึ้น เช่น ตระกูลโชติกเสถียร โชติกพุกกะณะ และโชติกสวัสดิ์ ได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็นพระยาโชฎีกราชเศรษฐี ยังมีตระกูลเลาหะเศรษฐี ตระกูลสมบัติศิริ ตระกูลพิศาลบุตร ตระกูลพิศลยบุตร

อย่างไรก็ดี เมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงดำเนินนโยบายดึงอำนาจเข้าสู่ศูนย์กลาง เกิดการจัดตั้งหอรัษฎากรพิพัฒน์ใน ค.ศ. 1873 (พ.ศ. 2416) การเก็บภาษีโดยระบบเจ้าภาษีนายอากรจึงค่อย ๆ ถูกจำกัดลง ในช่วงหลัง ค.ศ. 1905 (พ.ศ. 2448) แม้แต่ภาษีสำคัญและทำรายได้สูงที่สุดให้รัฐบาล 4 ประเภทคือ

ภาษีฝิ่น สุรา บ่อนเบี้ย และหวย ยังถูกยกเลิก ขุนนางพ่อค้าชาวจีนที่เคยมีบทบาทสูงหลายคนจึงต้องปรับตัวและเปลี่ยนบทบาททางเศรษฐกิจ หลายคนหันมาทำธุรกิจโรงสีข้าว ทำการค้าส่งออกและนำเข้า บางคนหันไปเป็น “กัมประโด” (Comprador) หัวหน้าตัวแทนบริษัทตะวันตก วิธีการเช่นนี้เคยใช้มาแล้วในจีน พ่อค้าชาวจีนจึงมีโอกาสดูสูงเพราะเข้าใจวิธีการเช่นนี้อยู่แล้ว

กลุ่มขุนนางพ่อค้าที่เคยเป็นเจ้าภาษีนายอากรมาก่อน เริ่มเบนเข็มจากการเก็บภาษีไปสู่การเป็นผู้ผลิต ยกตัวอย่างนายอากรเต็ง เจ้าของบริษัทกิมเซ่งหลี (Kim Seng Lee) ผู้ปรับเปลี่ยนจากการรับทำภาษีผลประโยชน์ในภาคเหนืออย่างเดียวมาทำธุรกิจข้าวและไม้สัก ขยายไปสู่การเดินเรือ การธนาคารและการประกันภัย การปรับเปลี่ยนตัวเองของนายทุนจีนกลุ่มนี้ประสบกับปัญหาขาดเงินทุนหมุนเวียนที่เคยได้จากการทำภาษีในระบบเจ้าภาษี นายอากรมารองรับ จำนวนชนิดภาษีที่เปิดประมูลก็ลดน้อยลงทำให้การแข่งขันสูงขึ้น ราคาประมูลจึงสูงกว่าความเป็นจริงทำให้ขาดทุน และไม่ได้รับการอุปถัมภ์จากราชสำนักดังที่เคยเป็นมา อุปสรรคยังเกิดจากทั้งพ่อค้าชาวจีนตะวันตกที่เข้ามาลงทุนและราชสำนักที่ลงทุนผ่านพระคลังข้างที่เองด้วย ดังนั้น บทบาทของการทำการค้าแบบผูกขาดที่คนเหล่านี้คุ้นเคย จึงเปลี่ยนแปลงไป ผู้ที่ปรับตัวได้ก็อยู่รอด ส่วนผู้ที่ปรับตัวไม่ได้ก็ล้มสลายไป

2. ระดับชาวจีนทั่วไป บทบาทของชาวจีนในระดับนี้ในช่วงรัตนโกสินทร์เป็นต้นมาจะเห็นได้จากกลุ่มที่เป็นแรงงานรับจ้าง และแทรกอยู่ในส่วนต่าง ๆ ของสังคม ทั้งเป็นผู้เติมเต็มความต้องการแรงงานให้แก่เมืองที่สร้างใหม่อย่างกรุงเทพฯ ทั้งในช่วงแห่งการเริ่มสร้างเมือง จนถึงไปเป็นแรงงานด้านการเกษตรและอุตสาหกรรมต่าง ๆ ให้แก่ชนชั้นนาในสยาม

บทบาทของชาวจีนในระดับนี้ที่เห็นได้ชัดก็คือ ในเวลานั้น เศรษฐกิจของสยามกำลังขยายตัว เนื่องจากความเติบโตของการค้าในต่างประเทศ โดยเฉพาะการค้าน้ำตาล พริกไทย การต่อเรือ และยาสูบ ชาวจีนเหล่านี้คือผู้ที่ช่วยให้กิจกรรมทางเศรษฐกิจดำเนินไปได้ด้วยดี ไม่ว่าจะเป็นการปลูกผัก เลี้ยงหมู เป็นแรงงานในโรงงานผลิตน้ำตาลทราย การปลูกพริกไทย การปลูกยาสูบเพื่อการพาณิชย์ รวมไปถึงการทำเหมืองแร่ดีบุก

ในขณะที่การผลิตดีบุกของสยามผูกพันอยู่กับระบบการเกณฑ์ไพร่ส่วยดีบุก ชาวจีนนั้นกลับผลิตดีบุกเพื่อการตลาดอย่างแท้จริง ในปลายสมัยรัชกาลที่ 3 มีบริษัทของชาวจีนทำเหมืองแร่อยู่ที่ถลาง ไซยา ชุมพร ราชบุรี และปากแพรก (Eoseewong, 2000 : 108-109) บทบาทของชาวจีนในด้านการทำอุตสาหกรรมดีบุกได้ปูพื้นฐานการผลิตเพื่อรองรับความต้องการของตลาดที่จะเติบโตสูงขึ้นในคริสต์ศตวรรษที่ 19

ชาวจีนยังเข้าสู่อุตสาหกรรมเหล็กและนำเทคนิควิทยาการการหลอมและถลุงเหล็กที่ตีมาใช้ ทำให้ปริมาณการผลิตเหล็กหล่อเพิ่มขึ้น การถลุงเหล็กและทำเหล็กหล่ออยู่ในมือชาวจีน โรงถลุงเหล็กบางแห่งใช้แรงงานชาวจีน 500-600 คน ทำงานทั้งกลางวัน กลางคืน สามารถส่งเหล็กปริมาณมากไปยังหมู่เกาะมลายู กัมพูชา และญวนได้ (Eoseewong, 2000 : 109)

การเกิดความเติบโตของเมืองที่มีเศรษฐกิจแบบตลาด มีการใช้เงินตราอย่างกว้างขวาง และการเกิดชุมชนชาวจีนอพยพในแหล่งการผลิตต่าง ๆ เช่น แถบที่ผลิตน้ำตาล เหล็ก ดีบุก ย่อมเพียงพอที่จะทำให้การค้าภายในขยายตัวขึ้น การจัดซื้อหรือแลกเปลี่ยนสินค้าที่ต่างประเทศต้องการก็เป็นแรงผลักดันให้การค้าภายในขยายตัว

ขึ้นเช่นเดียวกัน ชาวจีนอพยพสามารถเดินทางไปได้ทั่วพระราชอาณาจักรโดยไม่ต้องเข้าเวรรับราชการ จึงเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการขยายการค้าภายในของประเทศให้กว้างขวางขึ้น

ชาวจีนในระดับนี้ แม้จะไม่ได้เข้าสู่ระบบขุนนางแต่ก็มีการลงทุน และมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีกว่าชาวไทยโดยทั่วไป และคงมีบางส่วนที่ทำงานสะสมเงินทองได้มากจนกลายเป็นนายทุนในท้องถิ่นที่ตนเองอาศัยอยู่

บทสรุป

บทบาทของชาวจีนในด้านเศรษฐกิจมีมายาวนาน อย่างน้อยตั้งแต่สมัยอยุธยา สิ่งที่สำคัญมากคือชาวจีนใช้ฐานทางเศรษฐกิจเป็นบันไดเข้าไปใกล้ชิดชนชั้นสูงของสยาม และอาศัยการอุปถัมภ์จากชนชั้นนำเหล่านี้ ด้วยวิธีการแบ่งผลประโยชน์ซึ่งกันและกัน แลกกับการได้รับอภิสิทธิ์และการอุปถัมภ์เพื่อให้ได้ทำการค้าของตนเองควบคู่ไปกับการทำการค้าให้ชนชั้นนำ เป็นวิธีการที่อยู่คู่กับสังคมสยามมาแต่เดิมและยังคงใช้มาเรื่อย ๆ จนถึงเมื่อสยามลงนามในสนธิสัญญาเบาว์ริง นำมาสู่การเปลี่ยนแปลงในด้านเศรษฐกิจสังคมที่สำคัญ วิธีการค้าแบบเดิมของชาวจีนไม่อาจตอบสนองระบบเศรษฐกิจสังคมแบบใหม่ได้ ทำให้บางส่วนล่มสลาย ส่วนที่ยังอยู่ได้คือส่วนที่สามารถปรับตัวมาสู่บทบาทใหม่ ๆ ตามการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ในขณะที่บทบาทของชาวจีนสามัญในสังคมได้เข้ามาเติมเต็มความต้องการทั้งทางเศรษฐกิจและสังคมของสยามตั้งแต่สมัยอยุธยาจนกระทั่งสมัยรัตนโกสินทร์ โดยเฉพาะในสมัยรัตนโกสินทร์นี้เองที่ชาวจีนในระดับสามัญช่วยขับเคลื่อนเศรษฐกิจในระดับล่างให้เติบโตขึ้นมาได้ และจะกลายเป็นนายทุนในระดับล่างของสังคมเมื่อเวลาเปลี่ยนไป

รายการเอกสารอ้างอิง

- Muakpimai, A. (1988). *Port Authority and Thai Economy: An Analysis of Structure and Change from Thonburi Period up to the Concord of the Bowring Treaty 1767-1855*. Master Thesis (History), Thammasat University. (In Thai)
- Lewchaicharn, B. (2007). *Dangerous from the West in the Reign of King Rama III*. Bangkok: Silpawattanatham. (In Thai)
- Bualek, P. (2007). "The Origin and Way of Life of the Working Class in Thailand during the Late 18th centuries to the 19th century." *Journal of Historical Society*, 29:120-158. (In Thai)
- Chewchaisak, V. (2004). *State Economic Policy during the Reign of King Rama III*. Bangkok: Chulalongkorn Publishing House, 2004. (In Thai)

- Crawfurd, J. (1971). *The Crawford Papers*. Bangkok: the Vajirayana National Library.
- Eoseewong, N. (2000). *Pen and Sail: Literature and History in Early Bangkok*. 3rd ed. Bangkok: Praew Publishing House. (In Thai)
- Eoseewong, N. (2004). *Thai Politics in the Reign of King Taksin*. 7th ed. Bangkok: Silpawattanatham. (In Thai)
- Moral and Political Sciences, University of. (1986). *Code of King Rama I, Thai Minor Era 1166, Printed in Accordance with the Royal 3 Seals Law*. Bangkok: University of Moral and Political Sciences. (In Thai)
- Na Pombejra, Dhiravat. (2010). Letter from Phiphatkosa to the Dutch East India Company (1769). In *100 Important Documents: Substance of Thai History Document, Vol.5* (pp. 39-54). Bangkok: Sak sophia Printing House. (In Thai)
- Nibhatsukit, W. (2005). *Trade-Related Groups in Ayutthaya Society, 1629-1767*. Doctoral Thesis, Arts (History), Chulalongkorn University. (In Thai)
- Nibhatsukit, W. (2014). The Development of Cities before the Establishment of Ayutthaya. *Journal of the Faculty of Arts, Silpakorn University*, 36(1) : 9-42. (In Thai)
- Fine Arts Department. (1998). *Dutch documents during the Ayutthaya period 1608-1650 and 1624-1642*. Bangkok: Division of Literature and History. (In Thai)
- Fine Arts Department. (1979). *Memo of Friendship between Siam and Various Countries in the 17th century, Volume 3*. Pranakorn: Department of Fine Arts. (In Thai)
- Fine Arts Department. (1991). *Royal Chronicle, Vol 2*. Bangkok: Department of Fine Art. (In Thai)
- Sattayanurak, S. (2003). *Buddhism and Political Concepts during the Reign of King Rama I (1782-1819)*. Bangkok: Matichon Publishing House. (In Thai)
- Viraphol, S. (2005). *Tribute and Profit: Sino-Siamese Trade, 1652-1853*. Bangkok: Toyota Foundation. (In Thai)
- Skinner, W. G. (1986). *Chinese Society in Thailand: An Analytical History*. Bangkok: Thai Wattana Panich. (In Thai)
- Ruengchiwin, S. (2006). *The Early Ayutthaya's Murals in Crypt of Parng Wat Ratchaburana Ayutthaya*. Master Thesis, Silpakorn University. (In Thai)
- Testimony from Khun Luang Wat Pradu Songtham Documents from the Royal Hall*. (1991). Bangkok: Secretariat of the Prime Minister. (In Thai)

- Thongchai, U. (1983). *Ayutthaya and Lan Na Relations 1291-1767*. Master Thesis, Arts (History), Chulalongkorn University. (In Thai)
- Wolters, O. W. (1960). Chen-Li-Fu a State on the Gulf of Siam at the Beginning of the 13th Century. *JSS XL VIII, Pt.2*, November : 1-35.
- Prapaphan, Y. (1981). *Tax Framing in Thailand in the Early Bangkok Period*. Bangkok: Sangsan Publishing House. (In Thai)